

УДК 027.54(460)(091)
930.85(460)“17”

doi: 10.19090/cit.2022.40.16-25
Прегледни рад

Национална библиотека у Мадриду и дух просветитељства

Владимир Карановић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет – Катедра за иберијске студије, Београд
vladimir.karanovic@fil.bg.ac.rs

Сажетак

Током првих година 18. века, Шпанија се суочавала са бројним историјским променама и друштвеним изазовима који су утицали на измену културне политике и развијање свести о потреби да се национално културно наслеђе сачува и учини доступним будућим генерацијама. У овом контексту треба посматрати и концепцију „дириговане културе“, присутну не само на Иберијском полуострву, већ и у другим европским срединама, а чије ће позитивне последице бити оснивање и данас значајних културних институција. Циљ овог рада јесте да се кроз историјат настанка и развоја Националне библиотеке у Мадриду, најзначајније установе тога типа у Шпанији, укаже на значај повољног интелектуалног и друштвено-историјског амбијента у том процесу, али и на важност визије о неопходном очувању културног наслеђа, пре свега изданака националне писане речи. У раду се потврђује теза о погрешној перцепцији неокласичарске уметности и просветитељског покрета у Шпанији као „периода декаденције и културног неуспеха“, с обзиром на то да је управо у тој епохи настала основа за дела шпанске уметности и културе потоњих столећа и то захваљујући остварењу идеје о културном панхиспанizmu.

Кључне речи: Национална библиотека у Мадриду, Шпанија, 18. век, шпанска култура, културна историја, шпанско културно наслеђе

Увод

Након тзв. „златног доба“ (*Siglo de Oro*)¹ националне културе, уметности, геополитичке доминације и водеће улоге у историјским развојним процесима глобалног карактера, Шпанија је током првих година 18. века била пред бројним историјским и друштвеним изазовима, који су несумњиво утицали на промену културне политике и опште свести о потреби да се очува национална културна баштина. По окончању династичког сукоба Хабзбурга и Бурбона те након званичног устоличења Фелипеа V (Felipe V, 1700–1746) за шпанског краља 1713. године (премда је трон заузео већ почетком столећа), у првој половини 18. века настаје низ радикалних измена у државној организацији и начину владања. Француски утицај постаје доминантан елемент у многим сегментима шпанског друштва, а посебно се огледао у административној централизацији, у започетим коренитим реформама, у монархистичком моделу владавине, али и у специфичној концепцији културне и опште политике засноване на утилитаризму и дидактичности.²

¹ Назив *Siglo de Oro* (и још *Siglos de Oro* или *Edad de Oro*), тј. „златно доба“, односи се на шпанску културу 16. и 17. века и на велики број значајних дела шпанске књижевности и других уметности. У историји шпанске књижевности и културе није било тако плодног периода, у којем настају, између осталог, и књижевна дела данас сврстана у ред врхунских остварења светске књижевности (*Дон Кихот*, *Ласариљо са Тормеса*, *Гусман од Алфараџеа*, поезија Кеведа и Гонгоре итд.). Хронолошке границе овог периода могу се најшире одредити двома годинама (1492–1681), када стварају најзначајнији уметници класичне шпанске културе. Занимљиво је да се термин *Siglo de Oro* не користи у времену које означава, већ је први пут употребљен у 18. веку, када настају компаративне студије у књижевности, а модерно доба и књижевна дела повезују се с делима прошлости. Историјски, „златно доба“ обухвата владавину тзв. католичког краљевског пара (Изабеле од Кастиље и Фернанда од Арагона) те Карлоса I, Фелипеа II, Фелипеа III, Фелипеа IV и део владавине Карлоса II, тј. периоде ренесансе (*Renacimiento*), маниризма (*Manierismo*) и барока (*Barroco*).

² José Manuel Cabrales y Guillermo Hernández, *Literatura española e hispanoamericana 1 (De la Edad Media al Neoclasicismo)*, cuarta edición (Madrid: SGEL, 2011), 208.

Почетком 18. века долази до нагле урбанизације Шпаније и централизације моћи у одређеним срединама, међу којима престоница има доминантну улогу као политичко и административно средиште бурбонске монархије. Ипак, осим политичко-економске моћи, Мадрид ће потврдити и даље развити имиџ средишта шпанске културе и оновременог културног живота Иберијског полуострва. Настају и значајне демографске и социјалне промене: све је мање племића, а све више припадника нарастајућег буржоаског слоја. Ниже племство опстаје у мањем броју, иако се мењају околности и перцепција његове улоге у друштвеном и привредном животу те рад и самоиздржавање постају свакодневица уместо негдашњег осећаја срамоте и неприличности.³

У првим годинама 18. века, у шпанским интелектуалним круговима очигледна је апатија, неактивност и неспособност да се у ширем контексту спозна спољашњи свет. У сфери културе постоје назнаке напуштања дотадашњих културних образаца постбарокног типа, али и делимичног и селективног преузимања одређених културних модела од развијенијих европских земаља. Развој издаваштва пратио је потребе тек насталог тржишта: у оптицају је мали или посве занемарљив број књига и квалитетних издања, пре свега због скромног броја потенцијалних читалаца. Универзитетска активност се одвијала у складу с традиционалним обрасцима и доминацијом схоластичког система мишљења, који је по правилу искључивао запитаност, расправу или иновативност у спровођењу идеја и доношењу судова. У оваквом амбијенту само су одређени урбани центри, попут Мадрида, Севиље или Валенсије, били отворени ка иновацијама и напредним идејама које су настајале широм европског континента.⁴ Међутим, како век одмиче, шпанска културна политика показује знаке систематичнијег приступа питањима од општег националног значаја. Носиоци културног живота оновремене Шпаније биле су институције које су својом делатношћу умногоме дале препознатљиви печат општој историји културе, а део су једног специфичног модела названог „диригована култура“. Посреди је модел у којем образована елита, на таласу просветитељских идеолошких поставки, настоји да наметне и прошири одређене обрасце, али и институционализује културу и образовање.⁵

Један од најзначајнијих подухвата у том времену било је оснивање бројних институција културе, јавног и приватног карактера, чији је циљ био проучавање, ширење и очување шпанске културне баштине. Тако се у време владавине Фелипеа V, 3. августа 1713. године (иако је дозволу за рад добила тек 3. октобра 1714), оснива Шпанска краљевска академија (Real Academia Española), институција која ће посебну пажњу посветити очувању, нормирању и ширењу шпанског језика и језичке културе, објављујући у годинама по оснивању, али и данас, низ значајних публикација лингвистичког и књижевног карактера.

Како умешно примећују Фелипе Педраса Хименес и Милагрос Родригес Касерес,⁶ током 18. века Иберијским полуострвом незадрживо се шири мода оснивања и делања тзв. „академија“, институција културе које су окупљале знамените културне посленике и образоване људе, драгоцене ерудите и носиоце свеколике позитивне и рационалне мисли оновремене Шпаније. Настају Академија за историју (Academia de la Historia, 1738), Академија лепих уметности Сан Фернандо (Academia de Bellas Artes de San Fernando, 1752), Краљевска академија за књижевност у Барселони (Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1751) и Краљевска академија за књижевност у Севиљи (Real Academia sevillana de Buenas Letras, 1752). На скуповима новоформираних институција културе присутни су неретко представљали још необјављена дела и доносили прве критичке судове о књижевности, али и о делима других врста уметности.

³ Felipe B. Pedraza Jiménez y Milagros Rodríguez Cáceres, *Las épocas de la literatura española*, tercera edición (Barcelona: Ariel, 2007), 173.

⁴ Фе Бахо Алварес и Хулио Хил Пећароман, *Историја Шпаније*, превела са шпанског Биљана Буквић (Београд: Клио, 2003), 167.

⁵ Juan Luis Alborg, *Historia de la literatura española (Siglo XVIII)* (Madrid: Editorial Gredos, 1993), 22.

⁶ Pedraza Jiménez y Rodríguez Cáceres, *Nav. delo*, 174.

С друге стране, један од највећих непријатеља културе у оновременој Шпанији била је неписменост (око 80% Шпанаца није знало да чита и пише), али и недоступност штампаних књига, чије су цене биле превисоке за већину грађана. Стога је свака приватна колекција књига била значајна, питање престижа и велике материјалне вредности.⁷ У настојању да се превазиђе неповољна културна клима и побољшају општи услови образовања те подстакне развој свих делатности које би биле усмерене ка очувању националне културне баштине, пре свега писаног карактера, владари и њихови сарадници активно раде на пројектима тзв. „институционализовања културе“.

Национална библиотека и културни панхиспанизам

Библиотеке у историји цивилизације и развоја културе, по правилу, настају тек када се задовоље сви предуслови и одређени фактори, попут економске моћи оснивача, вишег степена демократичности друштвених односа или пак развијене свести о потреби очувања и неговања културне баштине, која се преноси будућим нараштајима.⁸ Управо у овом контексту се може говорити и о рађању идеје да у Шпанији, некадашњој колонијалној сили и земљи специфичне културе у европским оквирима, настане институција која ће заправо испуњавати све оне основне функције библиотеке: да повеже људе, културе, али и да сачува, класификује и будућим поколењима пренесе знање.⁹

Данашња Национална библиотека Шпаније (Biblioteca Nacional de España) настаје у време када на Иберијском полуострву још увек не могу да се превазиђу одређена цивилизацијска и културна ограничења прошлости,¹⁰ а просветитељски покрет не успева да у потпуности загосподари шпанском културном и друштвеном средином, често на маргинама европских токова.

Библиотеку је 1712. године основао краљ Фелипе V под називом Краљевска библиотека (Biblioteca Real). Циљ оснивања био је двострук: 1) унапређење општег знања, духовних и интелектуалних вештина дворјана; 2) сакупљање и централизовано чување приватних племићких књишких колекција, посебно емиграната који су се у Рату за наслеђе шпанске круне (Guerra de Sucesión española, 1701–1714)¹¹ борили на страни Карла Аустријског (Carlos de Austria).¹²

⁷ Pedraza Jiménez y Rodríguez Cáceres, Nav. delo, 175.

⁸ Гордана Стокић Симончић, „Увод или чему нас учи историја библиотека“, У *Библиотека кроз време: Прилози ојшћој историји библиотеке до 16. века*, Гордана Стокић Симончић, приређивач (Панчево: Градска библиотека; Београд: Филолошки факултет, 2017), 8.

⁹ Исто.

¹⁰ Војни порази које једна од највећих колонијалних сила подноси на територијама под управом шпанске круне ван граница Иберијског полуострва; лоше управљање јавним средствима и ресурсима; финансирање скуних и неуспешних ратова; међуетнички сукоби различитих конфесија; друштвене тензије, корупција у органима и институцијама извршне власти итд.

¹¹ У првим годинама 18. века, док друге европске земље развијају националне капацитете у разним областима науке, општег знања и културе, Шпанија води тзв. Рат за наслеђе шпанске круне (1701–1714), заснован на династичком сукобу око шпанског престола између Хабзбурга и Бурбона. Након смрти краља Карлоса II 1700. године, отворено је питање права на наслеђивање престола, а ситуацију је додатно усложњавала вишевековна повезаност династија Хабзбурга и Бурбона, пре свега захваљујући замршеној вези родбинских односа. Иако је у свом тестаменту Карлос II престо предао Фелипеу Анжујском, унуку Луја XIV, европским силама (пре свега Енглеској и Холандији) није одговарала француска превласт на политичкој мапи Европе те су искористиле повољан историјски тренутак да остваре сопствене националне интересе, подржавајући право хабзбуршког претендента на престо, надвојводе Карла Хабзбуршког, сина цара Леополда I. Након деценије исцрпљујућих борби и сукоба на разним фронтима, рат је завршен потписивањем мировних споразума у Утрехту (1713) и Раштату (1714). На шпански престо долази представник бурбонске династије Фелипе V, који је морао да се одрекне права на француску круну, како би стране потписнице споразума биле задовољне и како би се спречило уједињење француског и шпанског престола. Такође, Хабзбурзи су добили највећи део шпанских поседувања Гибралтара и Менорке. – Бахо Алварес и Хил Пећароман, Нав. дело, 160–162.

¹² Далибор Солдатић и Жељко Донић, *Свет хиспанистике (Увод у сџуџије)* (Београд: Завод за уџбенике, 2011), 235.

Неколико година након оснивања, 1716. године, краљевским декретом је постала обавеза свих издавача да библиотеци доставе најмање један примерак сваке објављене књиге, чиме ће бити попуњаван библиотечки фонд. Ова чињеница ће у значајној мери допринети не само развоју књижевног укуса у Шпанији, већ и обавештености све већег броја компетентних и повлашћених читалаца, којима су библиотечки фондови постали доступни за коришћење. По узору на престоничку библиотеку, до краја века ће настати јавне библиотеке у другим шпанским градовима (Валенсија, Севиља, Сарагоса), иако ће њихов значај бити локалног или регионалног карактера.¹³ Седиште мадридске библиотеке било је у пролазу који повезује тадашњу Краљевску палату (Palacio Real) и самостан Енкарнасион (Real Monasterio de la Encarnación).

Неколико деценија по оснивању, развијена је и свест о значају издавачке и библиографске делатности те Кристобал Родригес (Cristóbal Rodríguez) 1738. године објављује дело под насловом *Bibliotheca Universal de la Polygraphia Española*, публикацију у форми каталога, која је садржала готово сва депонована издања библиотеке¹⁴ и која би се могла сматрати зачетком националне библиографије. Решењем од 11. маја 1750. године, Краљевској библиотеци дато је право да у року од осам дана прегледа све књиге које су пуштене у продају, што је значајно увећало фондове, пре свега кроз процес селекције и нових набавки „релевантнијих“ и „учесталијих“ књига, али и контролу издавачког и дистрибутивног процеса.

У другој половини 18. века настаје низ организационих промена, па тако краљ Карлос III (Carlos III, 1759–1788) 1761. године потписује нови Статут, којим се укида легислатива из првих година рада ове установе, виши библиотекар постаје уједно управник библиотеке, сви библиотекари добијају статус слуга краљевског дома, што је подразумевало и многе привилегије. То је време настанка и прве Краљевске штампарије (Imprenta Real) при библиотеци, која ће се тек 1793. године издвојити из њеног окриља.¹⁵ Иако скромна у време оснивања важних културних институција и библиотека, шпанска библиографска продукција у другој половини 18. века, а посебно током владавине Карлоса III, значајно је развијана, не само у погледу квантитета, већ и квалитета штампе и богато опремљених издања. Сарадња књижара, штампара и познатих уметника била је све учесталија, што ће издања књига учинити квалитетнијим, опремљенијим бројним илустрацијама и оригиналним типографским решењима, која и данас одушевљавају стручњаке из те области.¹⁶

Упркос чињеници да опште реформе које је спроводио Карлос III нису биле довољно систематичне нити усаглашене с јасним концептом и визијом развоја шпанског друштва те да је њихов ефекат био краткорочан, спорадичан и изолован, не би требало релативизовати њихов значај у контексту опште просветитељске климе.¹⁷ Напротив, спроведене активности и пројекти представљали су основу за потоњи раскид са застарелим културним моделима, а истовремено и увод у период озбиљнијег, далекосежнијег, планског унапређења институционалне бриге за очување шпанске националне баштине.

Деветнаести век био је време промена у Националној библиотеци. Седиште је премештено 1809. године у самостан Обувених тринитараца (Trinitarios Calzados) у улици Атоћа. У наредном периоду више пута ће мењати седиште.

Тек много година касније, у јек либерализма и национализма, који су на таласу буђења „националног духа“ током 19. века захватили готово све европске земље, ова шпанска институција 1836. године добија савремени назив: Национална библиотека (Biblioteca Nacional).

¹³ Nigel Glendinning, *Historia de la literatura española (El siglo XVIII)*, séptima edición, aumentada y puesta al día (Barcelona: Ariel, 2000), 53.

¹⁴ Biblioteca Nacional de España, preuzeto 25. 2. 2022, <http://www.bne.es/es/LaBNE/Historia/Cronologia/index.html>.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Antonio Dominges Ortis, *Karlos III i Španija u vreme prosvetljenosti*, prevod Branislav Đorđević (Beograd: Čigoja štampa, 2013), 215.

¹⁷ Бахо Алварес и Хил Пећароман, Нав. дело, 166–167.

Мења се и управљачка структура, а директна зависност од извршне власти и стабилно институционално финансирање довели су до низа позитивних промена. С обзиром на то да су у ово време краљевским декретом укинута многа црквени редови, а опстали само они који су се бавили образовањем, 1837. године широм Шпаније основана су посебна тела: комисије научног и уметничког карактера, чији је циљ био да „изврше избор књига из фондова укинутих самостана, које би требало депоновати у библиотекама и одговарајућим музејима. На тај начин је Национална библиотека увећала своје фондове за 70.000 књига из мадридских самостана.“¹⁸

Вртоглави развој библиотеке и њен све већи значај у културном животу дао је владарима подстрек да се брину о панхиспанској писаној култури те је краљица Изабела II (Isabel II), 21. априла 1866. године, поставила камен темељац Палате музеја, Архиве и новог здања библиотеке, што је и данашње седиште ове установе у улици Пасео де Реколетос. Здање је пројектовао Франсиско Харењо Аларкон (Francisco Jareño Alarcón). Убрзо ће се Археолошки музеј одвојити од библиотеке и однети вредну археолошку и нумизматичку збирку.

Слика 1. Главни улаз у Националну библиотеку (Paseo de Recoletos 20-22, Madrid)¹⁹

У турбулентним временима и револуционарним превратима²⁰ Национална библиотека је одолевала свим потресима и јачала своју позицију стожера шпанске и хиспанске културе. У складу с таквим идеолошким усмерењем, Мануел Руис Сориља (Manuel Ruiz Zorrilla), премијер Шпаније, декретом од 1. јануара 1869. године наредио је заплону архива, библиотека и уметничких збирки које су припадале катедралама, општинама, самостанима и војним редовима, чиме је библиотека добила значајна дела из фондова нпр. катедрала у Авили и Толеду. Крајем века (1892) завршени су радови на згради и наредне године библиотека коначно прелази у ново здање, са гвозденим депоом на седам спратова. За јавност је у потпуности отворена 16. марта 1896. године.²¹ Друга половина 19. века је време буђења свести о потреби за перманентним образовањем и описмењавањем те се све већа пажња посвећује правима чланова и редовних корисника не само Националне, већ и других јавних библиотека широм Шпаније. Критике су се односиле на прекратко време које су библиотеке остављале корисницима за рад

¹⁸ Солдатић и Донић, Нав. дело, 236.

¹⁹ Biblioteca Nacional de España, Sedes, preuzeto 25. 2. 2022, <http://www.bne.es/es/AreaPrensa/MaterialGrafico/ImagenInstitucional/Sedes/index.html>.

²⁰ Често смењивање политичких партија на власти; непрестани парламентарни сукоби либерала, умерењака, традиционалиста, републиканаца, монархиста; карлистички ратови; светска економска криза која се одразила и на Шпанију (1866); „Славна револуција“ (1868) итд.

²¹ Солдатић и Донић, Нав. дело, 236–237.

унутар просторија (3–4 сата одређеним данима), уз бројне нерадне дане и дуге периоде који су подразумевали сужене могућности употребе фонда или каквог контакта са запосленима, често ангажованим на другим, административним или пак физичким пословима.²²

На прелазу 19. у 20. век чини се да до изражаја долази и све већи притисак угледних интелектуалаца, који деловање усмеравају ка тежњи да се постојећи систем измени, библиотекарска делатност и рад са корисницима учине компатибилним и примеренијим професионалним потребама, а ове јавне установе уистину постану праве ризнице националне културе и бастиони панхиспанске културне политике.

У 20. веку развој Националне библиотеке Шпаније је очигледан, упркос бројним друштвено-историјским изазовима које је ова земља имала. По успостављању републиканске власти 1931. године започиње и процес реформи под руководством Мигела Артигаса (Miguel Artigas)²³. Сале се прилагођавају потребама корисника, а фондови се премештају како би били доступнији јавности и заинтересованим стручњацима. Током три године Шпанског грађанског рата (Guerra Civil Española, 1936–1939) библиотека је обогатила фонд захваљујући запленама комисије која је била задужена да спасава уметничка дела и књиге чуване по верским центрима, палатама и приватним кућама. Реч је о значајном фонду од чак 500.000 наслова. Ипак, важно је напоменути да је библиотека оштећена током ратних сукоба, а највредније колекције књига и других предмета пренете су у Валенсију или у подрумске просторије. Послератна шпанска власт 1947. године донела је указ којим се забрањује изношење књига, инкунабула, мапа, цртежа и друге библиотечке и архивске грађе из просторија библиотеке, док су у одређеним случајевима могле бити на позајмицу дате копије.²⁴ Још једна тековина средине прошлог века је и законско уређење библиотекарске делатности и одредба по којој само професионални библиотекар и члан Удружења библиотекара (основаног у Мадриду 1949. године под називом *Federación española de asociaciones de archiveros, bibliotecarios, arqueólogos, museólogos y documentalistas – ANABAD*) може бити на руководећем положају у Националној библиотеци. Током седамдесетих година 20. века оснива се низ библиотеци важних и блиских установа, попут Хиспанског библиографског института (*Instituto Bibliográfico Hispánico*), Националне службе за документарно и библиографско благо (*Servicio Nacional del Tesoro Documental y Bibliográfico*), а 1983. године Национална библиотека проглашена је историјским спомеником. Током деведесетих година капацитети депоа повећани су измештањем једног дела грађе и отварањем нове зграде у Алкали де Енарес, у близини Мадрида.²⁵

У претходним деценијама, Национална библиотека у Мадриду учинила је много на пољу свеprisутне дигитализације и електронског управљања фондовима. У том смислу значајна је 2008. година, када је у рад пуштена Хиспанска дигитална библиотека (*La Biblioteca Digital Hispánica*). Овај пројекат обухвата електронско издање и слободан приступ на даљину хиљада докумената, међу којима су књиге објављене од 15. до 19. века, ретки рукописи, цртежи, скице, бележнице, фотографије, мапе, атласи, партитуре, историјска документа, али и бројни аудио-записи. Најважнији циљеви развоја оваквог пројекта јесу:

- ширење и већа доступност шпанског културног наслеђа, очување и трајни опстанак културне баштине у дигиталном облику, који то омогућава упркос протоку времена и многим изазовима које оно доноси;

²² Ilmo. Sr. D. Nicolás Díaz y Pérez, *Las bibliotecas de España*, Edición facsímil de la Segunda edición (Madrid: Tipografía de Manuel G. Hernández, 1885; USA: Scholar's Choice, 2015), 214–215.

²³ Шпански библиотекар и учен човек, управник Библиотеке Менендес Пелајо (*Biblioteca Menéndez Pelayo*) у Сантандеру од 1915. и Националне библиотеке од 1930, као и члан Шпанске краљевске академије од 1935. године.

²⁴ Arundell Esdaile, *National Libraries of the World: Their History, Administration and Public Services*, second edition completely revised by F. J. Hill (London: The Library Association, Chaucer House, Malet Place, 1957), 194.

²⁵ Biblioteca Nacional de España, preuzeto 25. 2. 2022, <http://www.bne.es/es/LaBNE/Historia/Cronologia/index.html>.

- испуњење договора на нивоу Европске уније и европског културног простора, по којем је неопходно створити јединствену Европску дигиталну библиотеку и омогућити бесплатан, вишејезичан приступ дигиталним фондовима свих националних библиотека;
- настанак важног помагала у процесу истраживања и даљег проучавања шпанске националне културе, посебно студената и хиспаниста широм света, а да није потребно физички боравити на локацији библиотечког фонда;
- понудити специфичан начин сарадње и размене фондова свим другим библиотекама, како у Шпанији, тако и у земљама Латинске Америке.²⁶

Данас је Национална библиотека у Мадриду референтна установа за дела писане културе на шпанском језику. Као и друге сличне установе у свету, фондове повећава системом набавке, размене или донација. Према речима Далибора Солдатића:

„[Т]о се пре свега односи на библиографске материјале који се не нуде преко уобичајених канала, стране публикације о шпанској и хиспаноамеричкој култури, дела шпанских аутора објављена у свету, хиспаноамеричке публикације из области друштвених наука, критичка издања дела великих светских мислилаца и стваралаца (на оригиналном језику), референтна дела општег карактера из области друштвених наука, значајне трактате из разних дисциплина, публикације из области информатике и документације.“²⁷

Библиотека данас располаже фондом од преко пет милиона књига, рукописа, инкунабула, али и првих и (ли) ретких издања класика шпанске и хиспанских књижевности.

Слика 2. Читаоница Националне библиотеке у Мадриду²⁸

Закључак

У свом историјском трајању Национална библиотека у Мадриду била је сведок многих друштвено-историјских процеса (династички сукоби, политичка превирања, ослобађање од страног утицаја, формирање савремене националне државе, ратови и изазови транзиције и

²⁶ Biblioteca Nacional de España.

²⁷ Солдатић и Донић, Нав. дело, 240–241.

²⁸ Biblioteca Nacional de España, Sedes, preuzeto 25. 2. 2022, <http://www.bne.es/es/AreaPrensa/MaterialGrafico/ImagenInstitucional/Sedes/index.html>.

изградње демократског система итд), али и институција која је своје деловање морала да прилагођава датим околностима, непрестано водећи рачуна да се по сваку цену и упркос искушењима сачува хиспанска библиографска баштина. Настала почетком 18. века, захваљујући развоју свести о нужности неговања националне културе и енциклопедизма, од почетка има задатак да промовише *ианхисџанизам*, концепцију насталу знатно раније, а посебно актуелну у време просветитељског пројекта синтезе, обнове, очувања и промоције писаних елемената хиспанске културе. Упркос томе што су културна историја 18. века и неокласицизам у Шпанији неретко одређивани као „време пропасти и културног неуспеха“, заправо је веома важно нагласити да је реч о погрешним претпоставкама и перцепцији шпанске националне културе ове епохе. Током „века просвећености“ можда у Шпанији настаје мањи број књижевних и уметничких дела која, из савремене перспективе, имају симболичан значај у свеукупној историји шпанске културе и уметности, али оновремени културни амбијент недвосмислено ствара повољну климу и основу за развој националне уметности и изданака писане културе која ће настајати у наредним вековима. Делатност Националне библиотеке управо је добар пример који потврђује изнету тезу.

Национална библиотека Шпаније позитивно је одговорила и на изазове савременог света, трудећи се да фондове учини доступним већем кругу корисника и да хиспанско културно благо приближи свим заинтересованим поклоницима елемената културе на шпанском језику. Стога не чуди да је ова установа у претходним годинама на челу процеса дигитализације грађе и електронског управљања библиотечким фондовима.

Литература и извори:

1. Alborg, Juan Luis. *Historia de la literatura española (Siglo XVIII)*. Madrid: Editorial Gredos, 1993.
2. Baho Alvares, Fe i Hulio Hil Pećaroman, *Istorija Španije*. Prevela sa šanskog Biljana Bukvić. Beograd: Clio, 2003.
3. Biblioteca Nacional de España. Preuzeto 25. 2. 2022. <http://www.bne.es/es/LaBNE/Historia/Cronologia/index.html>.
4. Cabrales, José Manuel y Guillermo Hernández. *Literatura española e hispanoamericana 1 (De la Edad Media al Neoclasicismo)*, cuarta edición. Madrid: SGEL, 2011.
5. Díaz y Pérez, Ilmo. Sr. D. Nicolás. *Las bibliotecas de España*. Edición facsímil de la Segunda edición. Madrid: Tipografía de Manuel G. Hernández, 1885; USA: Scholar's Choice, 2015.
6. Dominges Ortis, Antonio. *Karlos III i Španija u vreme prosvećenosti*. Prevod Branislav Đorđević. Beograd: Čigoja štampa, 2013.
7. Esdaile, Arundell. *National Libraries of the World: Their History, Administration and Public Services*, second edition completely revised by F. J. Hill. London: The Library Association, Chaucer House, Malet Place, 1957.
8. Glendinning, Nigel. *Historia de la literatura española (El siglo XVIII)*, séptima edición, aumentada y puesta al día. Barcelona: Ariel, 2000.
9. Pedraza Jiménez, Felipe B. y Milagros Rodríguez Cáceres. *Las épocas de la literatura española*, Tercera edición. Barcelona: Ariel, 2007.
10. Soldatić, Dalibor i Željko Donić. *Svet hispanistike (Uvod u studije)*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2011.
11. Stokić Simončić, Gordana. „Uvod ili čemu nas uči istorija biblioteka“. U *Biblioteka kroz vreme: Prilozi opštoj istoriji biblioteka do 16. veka*. Gordana Stokić Simončić, priređivač, 7–9. Pančevo: Gradska biblioteka Pančevo; Beograd: Filološki fakultet, 2017.

The National Library of Madrid and the Spirit of the Enlightenment

Summary

In the first years of the 18th century, after the so-called "Golden Age" (*Siglo de Oro*) of the national culture, arts, geopolitical domination, and the leading role in global historical development processes, Spain was facing many historical and social challenges. They undoubtedly influenced changes of cultural policies and caused raising awareness about the need for preservation of the national cultural heritage. The cultural life of the 18th century Spain was created by institutions which predominantly put a recognizable stamp on the general history of culture, and have been a part of the specific cultural model called "the conductive culture". It is a model in which an educated elite, influenced by the Enlightenment ideological settings, seeks to impose and expand certain cultural patterns and to institutionalize culture and education. The modern National Library of Spain (*Biblioteca Nacional de España*) appears at a time when the Iberian Peninsula still cannot overcome certain civilizational and cultural constraints of the past and often exists on the margins of European trends, and the Enlightenment movement fails to conquer Spanish cultural and social environments. The library, entitled Royal Library (*Biblioteca Real*), was founded in 1712 by King Philip V. Throughout its history, not only has the National Library in Madrid witnessed numerous socio-historical processes (dynastic conflicts, political turmoils, the release from the foreign influence, the formation of a modern national state, wars and challenges of transition, and building of a democratic system etc.), but it was also an institution whose actions had to be adapted to the circumstances, continuously taking into account that, in spite of threats, the Hispanic bibliographic heritage had to be preserved at all costs. It appeared in the beginning of the 18th century, as part of the awareness-raising process on the necessity of cultivating national culture and encyclopaedism. Its task has always been to promote Pan-Hispanism, the concept that emerged much earlier, but was especially popular at the time of the Enlightenment project of synthesis, restoration, conservation and promotion of written elements of Hispanic culture. Despite the fact that the cultural history of the 18th century and neoclassicism in Spain are often defined as "the period of decadence and cultural failure", it is very important to emphasize that these are wrong assumptions and perceptions of the Spanish national culture of this era. During the Century of Enlightenment, perhaps Spain had smaller number of literary and artistic works that, from a modern perspective, have a symbolic significance in the overall history of Spanish culture and arts. But, that cultural environment unambiguously created a favorable climate and the basis for the later development of national arts, and the outgrowth of the written culture that will happen in the next centuries. In the past decades, the National Library in Madrid has done a lot in the field of ubiquitous digitization and electronic library management. In this respect, the year 2008 is very significant because than The Hispanic Digital Library (*La Biblioteca Digital Hispánica*) was launched. This project includes an electronic edition and free remote access to thousands of documents, including books published from the 15th to the 19th century, rare manuscripts, drawings, sketches, notebooks, photographs, maps, atlases, music scores, historical documents, and numerous audio tracks.

Keywords: National Library of Spain in Madrid, 18th century, Spanish Culture, History of Culture, Spanish Cultural Heritage

La Biblioteca Nacional de Madrid y el espíritu de la Ilustración

Resumen

Durante los primeros años del siglo XVIII, tras el llamado *Siglo de Oro* del arte y de la cultura nacional, de la dominación geopolítica y del protagonismo en procesos de desarrollo histórico de carácter global, España se enfrentó a numerosos cambios históricos y retos sociales, que sin duda han influido en un cambio de la política cultural y en creación de la conciencia general de la necesidad de preservar el patrimonio cultural nacional. La vida cultural de la España del siglo XVIII fue creada por las instituciones que en buena medida han dado un sello reconocible a la historia general de la cultura, y han formado parte del modelo cultural específico denominado „cultura dirigida“. Es un modelo donde una élite educada, influenciada por los escenarios ideológicos de la Ilustración, busca imponer y expandir ciertos patrones culturales e institucionalizar la cultura y la educación. La Biblioteca Nacional de España de hoy surge en un momento en el que la Península Ibérica aún no puede superar ciertas limitaciones civilizatorias y culturales del pasado, y el movimiento de la Ilustración no logra conquistar los entornos culturales y sociales españoles, a menudo al margen de las tendencias europeos. La biblioteca, denominada Biblioteca Real, fue fundada en 1712 por el rey Felipe V. A lo largo de su historia, la Biblioteca Nacional de Madrid no sólo ha sido testigo de numerosos procesos sociohistóricos (conflictos dinásticos, convulsiones políticas, liberación de influencias extranjeras, la formación de un estado-nación moderno, las guerras y desafíos de la transición y la construcción de un sistema democrático, etc.), sino que también ha sido una institución cuya actuación debía adaptarse a las

circunstancias, teniendo en cuenta continuamente que, a pesar de las tentaciones, el acervo bibliográfico hispano había de ser preservado a toda costa. Apareció a principios del siglo XVIII como parte del proceso de sensibilización sobre la necesidad de cultivar la cultura nacional y el enciclopedismo. Su cometido ha sido siempre promover el panhispanismo, concepción surgida mucho antes, especialmente vigente en la época del proyecto ilustrado de síntesis, restauración, conservación y promoción de los elementos escritos de la cultura hispánica. A pesar de que se suele definir la historia cultural del siglo XVIII y el Neoclasicismo en España como “la época de la ruina y el fracaso cultural”, es muy importante subrayar que se trata de suposiciones y percepciones erróneas de la cultura nacional española de la época en cuestión. Durante el siglo de la Ilustración, España quizás contó con un número menor de obras literarias y artísticas que, desde una perspectiva moderna, tienen un significado simbólico en el conjunto de la historia de la cultura y el arte españoles. Pero el entorno cultural anterior crea inequívocamente un clima favorable y una base para el posterior desarrollo del arte nacional y el crecimiento de la cultura escrita que surgirá en los siglos posteriores. En las últimas décadas, la Biblioteca Nacional de Madrid ha hecho mucho en el campo de la digitalización ubicua y la gestión de fondos electrónicos. En este sentido, el año 2008 es muy significativo porque fue el año en que se puso en marcha La Biblioteca Digital Hispánica. Este proyecto incluye una edición electrónica y acceso remoto gratuito a miles de documentos, incluyendo libros publicados desde el siglo XV al XIX, manuscritos raros, dibujos, bocetos, cuadernos, fotografías, mapas, atlas, partituras musicales, documentos históricos y numerosos archivos de contenido audio-visual.

Palabras clave: Biblioteca Nacional de Madrid, España, siglo XVIII, Cultura Española, Historia de la Cultura, Patrimonio Cultural Español

Примљено: 1. фебруара 2022.
Исправке рукописа: 28. фебруара 2022.
Прихваћено за објављивање: 10. марта 2022.